

SANAT YETENEKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ*

Yazan:

Jum.C. Nunnaly

Çeviren:

Deniz ÖZALP**

Sanatın doğası ve sanat yeteneği; sanat yeteneğinin ölçümündeki geri kalış, son yüzyıldır psikologları yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Fakat bu sürekli ilgiye karşılık, sanat yeteneğinin ölçümü diğer yetenek işgörülerinin ölçümüne oranla oldukça yetersiz kalmıştır. Bu çelişkili durumun nedeni, toplumsal yaşamda "mesleki ilgi ve yetenek testleri" için gittikçe artan boyutlarda gereksinim olması ve dolayısıyla artistik kabiliyetlerin ölçümünün ikinci planda kalmasıdır.

Artistik yeteneklerin ölçülmesindeki gecikmenin diğer bir nedeni yeteneğin temelinde yatan karmaşık işgörülerin ölçülmesindeki güçlülüdür. Diğer bir deyişle, artistik yeteneklerde ölçülecek boyutların net olarak belirlenememesi ölçme işlemlerini güçleştirmektedir.

Ayrıca bu alanda yeteneğin başarıdan ayrılması da oldukça güçtür. Kabiliyetli müzisyen ve ressamlar, sanat eserlerini geleneksel geçerli ölçütlere uygun biçimde değerlendirebilir ve doğru yargılara ulaşabilirler. Fakat sanatsal becerilere ulaşmada, bir çocuğun diğerlerine olan üstünlüğünü veren yeteneklerin temel çizgilerini bulmak güçtür.

Sanatta iyi ve güzel, geniş anlamıyla yer ve zamana bağlıdır. Çin müziğindeki sesler bize uyumsuz gelebilir ve bizim müziğimizin de onlara garip gelmesi yadırganmaz. Bazı ilkel müzik merkezleri, daima, davul ve diğer gürültülü araçlar kullanır. Karmaşık ritm örüntüleri, halkın kulağında pek rağbet görmez. Estetik yaklaşımları ilkel müzik sayesinde o denli yitirdik ki semfoni orkestrası bizi şaşaltmaktadır. Sanatın değerler sorunu olduğunu gösteren bir yığın örnek verebiliriz. Çeşitli kültürlerde yaşayan insanlar farklı değerlere sahiptir, ayrıca aynı kültür içerisinde farklı yaş gruplarında da değerler değişebilir.

* Nunnaly, Jum, C. *Educational Measurement and Evaluation*. McGraw-Hill Book Comp. New York, 1964. "Special Abilities" (Chapter 13) den özetlenerek Türkçeye uyarlanmıştır.

** Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Görevlisi.

Sanat ürünlerini oluşturma ve ürün değerlendirme farklı yetenekleri gerektirmektedir. Bir müzik eleştirmeni müzisyen değildir, sanat tarihçisi ise asla ressam olamaz. Buna karşın, sanat ürünlerinde her çağ ve kültür için geçerli olabilecek bazı temel yetenek boyutları bulmak mümkündür. Grafik sanat çalışmalarında çizgi çizme yeteneği, renk kompozisyonu, denge ya da oranlardaki yetkinlik en iyi resimler için gerekli yeteneklerdir. Müzik yeteneğinde ton hafızası, perde sezgisi ve ritmik örüntüler çeşitli ürünler için geçerli olabilecek temel duyum becerileridir. Sanat ürünlerinin değerlendirilmesinde ölçülebilecek başka özellikler bulunabilir. Değerlendirme, içinde bulunulan kültürel değerlere ve bu değerlerce desteklenen bireysel bilgilere bağlıdır.

A) Müzik Alanında Kullanılan Yetenek Testlerinin Başlıcaları:

I) Seashore Müzik Yetenekleri Bataryası

II) Wing Standartlaştırılmış Müzik Zekası Testi.

III) Drake Müzik Belleği Testi

IV) Kwalswasser-Dykema Müzik Testi.

I) En eski ve en yaygın olarak kullanılan müzik testlerinden biri "Seashore Müzik Yeteneklerinin Ölçümü"dür¹. Test Bataryası şu alt testlerden oluşmaktadır.

a- Perde ayırımı (Pitch Discrimination): Denekten dinlediği iki notadan hangisinin daha alçak ya da yüksek olduğuna karar vermesi istenir. Sırayla verilen nota çiftlerinin perde aralıkları giderek küçülür.

b- Ses yüksekliği ayırımı (Loudness Discrimination): Denek, iki sestən hangisinin daha yüksek olduğuna karar verir.

c- Zaman ayırımı (Time Discrimination): Bir nota, diğerinden daha uzun bir zaman süresinde verilir. Denek, hangisinin daha uzun olduğunu kestirir.

d- Ritm Yargılama (Rhythm Judgment): Denekten iki ritmik örüntünün aynı ya da farklı olup olmadığına karar vermesi istenir.

e- Ses rengi yargılaması (Timbre Judgment): Denekten verilen iki sesin aynı özellikte olup olmadığına karar vermesi istenir.

f- Ton hafızası (Tonal Memory): Bir ezginin tekrarında notalardan biri değiştirilir ve denekten değiştirilen notanın hangisi olduğunu bulması istenir.

Testin alt bölümlerinden alınan puanlar ile zeka testleri arasındaki korelasyon "0" a yakın bulunmuştur.

Alt test sonuçları kısmen birbirinden bağımsızdır. Farklı örneklemeler için alt test sonuçları arasındaki interkorelasyon katsayıları .48 ile .25 arasında bulunmuştur.

Alt testlerden herbiri için iki-yarım yöntemiyle hesaplanan güvenilirlik katsayıları .88 ile .62 arasında yer almaktadır. "Ritm" ve "Timbre" alt testleri en az güvenilir olanlardır. Alt test sonuçlarındaki büyük puan farklılıkları, alt testlerin ölçtüğü düşünülen çeşitli yetenekler için yeterince güvenilir olmadığını gösterir. Eğer tüm alt testler genel bir ölçüm veren tek bir test formu olarak ele alınsaydı sonuçların yüksek güvenilirlik vermesi beklenirdi.

1 Seashore, C.E., Lewis, D. and Sæetveit, S.G. *Seashore, Measures of Talents*. (Rev. ed) New York: Psychological Corporation, 1960.

Seashore test sonuçları küçük yaş dilimleri için etkili olmuş ve ilkökul, yüksekökol ve yetişkin evreni için benzer normlar belirlenmiştir. Fakat bazı karşıt araştırma sonuçları, testin yalnızca önemsiz bazı müzik becerileri için geçerli olduğunu göstermektedir.

Daha önemli bir sorun, testin, müziksel becerileri yordayıcı önemi olan yetenek işgörülerine ne derece sahip olduğudur? Test, müzik öğretmenlerinin öğretimde kullanmak için geliştirdikleri "Müzik Yeteneği Ölçekleri" ile düşük korelasyon vermiştir. Testin yordama geçerliği düşüktür. Ayrıca testin on yaş grubunun altında uygulanması oldukça güçtür ve bu yaş grubundan daha küçük yaşlar için yordama geçerliği bilinmemektedir.

II) Wing Müzik Zekası Standart Testleri², müzik üretimi ve değerlendirmesinde mümkün olan tüm becerileri içerecek biçimde düzenlenmiştir. Testin yedi ayrı alt beceriyi ölçmeye yönelik olan alt bölümleri aşağıda verilmiştir:

a- Akor Çözümleme (Cord Analysis): Akordaki ses sayısını bulma.

b- Bellek (Memory): Tekrar edilen melodi cümlesinde değiştirilen notayı bulma.

c- Perde Değişimi (Pitch Change): Tekrar edilen akordaki notaların değişim yönünü bulma.

d- Ritim (Rhythm): Çalınan müzik cümlelerinden hangisinin daha iyi ritmik örüntüye sahip olduğuna karar verme.

e- Uyum (Harmony): İki müzik parçasından hangisinin armonik kurallara daha uygun olduğuna karar verme.

f- Yoğunluk (Intensity): İki parçadan hangisinin daha uygun vurgu ya da dinamiklik örüntüsüne sahip olduğuna karar verme.

g- Cümleleyiş (Phrasing): İki uyarılmanın hangisinin daha uygun cümlelenişe sahip olduğuna karar verme.

İlk üç alt test, karmaşık duyu yeteneklerini ölçer. Diğer dördü ise, farklı kompozisyonların estetik değerlerini içerir. Alt test sonuçları hep birlikte müzik yeteneğinin genel bir ölçüm formu olarak düşünülür.

Test müzik alanındaki önemli becerilerin birçoğunu kapsadığı için müzik öğretmenleri tarafından favori olarak kabul edilmiştir. Üç küçük grup için hazırlanan öğretmen müzik yeteneği ölçekleri ile .60 korelasyon vermiştir.

Wing testinin, yüksek düzeydeki yetenekler sözkonusu olduğunda müzik yeteneği farklılıklarını Seashore'dan daha iyi ayırdetmesi mümkündür.

Wing testi, rehberlikte ve ön müzik öğretiminden daha ileri müzik öğretimine gitmek isteyen öğrencilerin seçiminde etkililikle kullanılabilir.

Müzik cümleleri ve tonları (ses kalitesi) nin, ses kaydı yoluyla oluşturulan diğer bazı testler de vardır. "Drake Müzik Belleği" Testi³, Seashore ve Wing Bataryalarının yalnızca bir alt testi görünümünde olup bellek öğesini yoklar. Ton gruplarının yerine kısa müzik melodilerini içeren madde yapısıyla Seashore ve Wing Batar-

2 Wing, H.D. *Wing Standardized Tests of Musical Intelligence*. (Rev. ed) National Foundation for Educational Research, London, 1960.

3 Drake, R.M. *Musical Memory Test: Manual* Bloomington, Ill: Public School, 1934.

yalarından farklıdır. Denekten, iki melodinin zaman ya da belirli notalar yönünden farklı olup olmadığına karar vermesi istenir.

Ses kaydı yoluyla oluşturulan testlerden ikincisi "Kwalwasser-Dykema" Müzik Testi"⁴ olup; test on alt testten oluşan bir bataryadır.

B) Grafik Sanatlarda Kullanılan Yetenek Testleri:

I) Mc Adory Sanat Testi.

II) Meier Sanat Yargılama Testi.

III) Desen Yargılama Testi.

IV) İş Örneklem Testleri:

a- Horn Sanat Yeteneği Envanteri.

b- Knauber Sanat Yeteneği Testi.

c- Lewerenz Görsel Sanatlarda Temel Yetenekler Testi.

I) Mc Adory Sanat Testi⁵, grafik alanlardaki yetenek testlerinin en eskilerinden biridir. Test kapsamındaki resimler, müzelerdeki sanat ürünlerinden otomobil ve mobilya resimlerine kadar çağdaş sanat formlarının çok geniş bir alanını kapsayan 72 çift ürünün karşılaştırılmasına dayanmaktadır.

Her sanat ürünü "biçim", "düzenleme", "gölgeleme" ve "renk kullanımı" açısından farklılık göstermektedir. Testi alanın, tercihleri bu dört boyutta sıraya koyması istenir.

Mc Adory Testindeki madde seçiminde, uzman, öğretmen, eleştirmen ve sanatçıların yargıları kullanılmıştır. Testin başlıca zayıf yönü, çağdaş sanat değerlerine bağımlılıktır. Beğeni, zamanla değişen toplumsal yapıyla birlikte değişebilmektedir. Örneğin test hazırlandığından bu yana mobilya, otomobil desenleri ve hatta resimler hakkındaki tercihler değişmiş olabilir.

II) Meier Sanat Yargılama Testi⁶, sanat yeteneklerini değerlendirmede en yaygın olarak kullanılan araçtır. Değişik biçimde madde türleri vardır. Mc Adory Testinden farkı, her bir orijinal sanat çalışması için yalnızca bir seçenek boyutu verilmesi ve maddelerin her zaman geçerliliğini koruyan büyük eserlerden oluşmasıdır.

Maddeler tümüyle siyah-beyaz'dır. Her eserin değişik bir yönüyle estetik örgütlenmesi bozulmuştur. Bir figür, yana kaydırılarak ya da hareket ettirilerek resmin dengesi bozulmuştur.

Maddelerin ilk seçimi uzman kanıları temeline dayanır. Daha sonra 25 uzman arasından yüksek düzeyde bir tartışmayla ikinci eleme yapılır. İç uygunluk analizi yoluyla maddeler son şeklini alır.

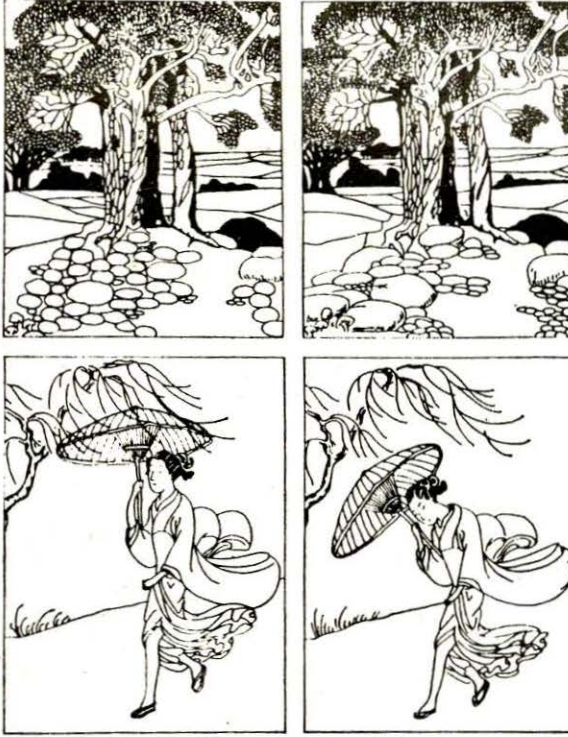
Meier Testi için güvenilirlik katsayısı "İki-yarım yöntemi" ile — deneklerin görece benzer olduğu gruplar için — .70 ile .84 arasında bulunmuştur.

Testin sanat öğrencilerini diğerlerinden ayırdedici gücü olduğu ve sanat öğrencileri arasındaki yetenek miktarlarındaki farkları verebildiği görülmüştür. Test sonuçları 50 sanat öğrencisinin notlarıyla .46 korelasyon vermiştir. Gene, "Yaratıcı Sanat Yeteneği" Ölçekleriyle korelasyon ranjı .40 ile .69 arasında bulunmuştur.

4 Kwalwasser, J. and Dykema Music Tests: Manual of Directions. New York: Carl Fischer, Inc. 1930.

5 Meier, N.C. *The Meier Art Tests: I. Art Judgment, Manual.* Iowa City, Univer, Iowa, Bur. Educ. Res. Cervice, 1942.

6 Graves, M. *Design Judgment Test: Manual.* New York, 1948.

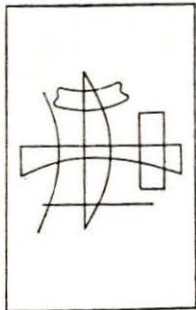

Meier Sanat Yargılama testinden iki örnek madde.

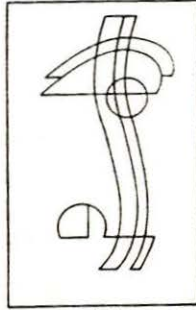
III) Desen Yargılama Testi⁶, çağdaş ve klasik sanat ürünlerini konu alan diğer iki testten farklı olarak, bütünüyle soyut desenlerden oluşmaktadır. Her test maddesi asıl desenin iki ya da üç çeşitlemesinden oluşur. Çeşitlemeler, geçerli estetik ilkelerin (ki desenin aslında bu ilkeler vardır) bozulması yoluyla oluşturulmuştur.

150 maddelik listeden en geçerli 90 madde sanat öğretmenlerinin ve öğrencilerinin yargılarına dayalı olarak seçilmiştir. İki-yarım yöntemle güvenilirlik .81 ile .93 arasında bulunmuştur. Graves testi, yalnızca küçük denek grupları ve ampirik çalışmalarda güvenilir ve geçerli sonuçlar vermiştir.

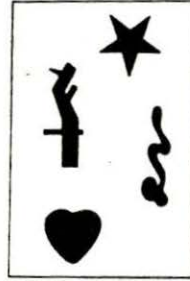
Örnek test maddeleri aşağıda verilmiştir:

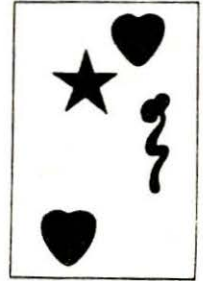
(a)

(b)

(a)

(b)

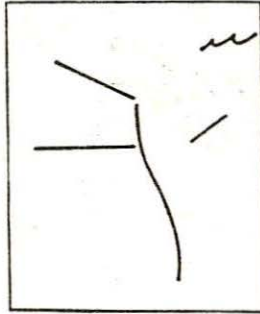
IV) İş Örnekleme Testleri: Bireylerin, grafik sanat çalışmalarında gerçekten ne kadar ürün verebileceklerini yordamak için düzenlenmiş testlerden bazılarıdır. Bunlardan tipik olanı "Horn Sanat Yeteneği Envanteri"dir⁷. Test üç alt testten oluşmaktadır.

a- Karışık alıştırmalar (Scribble Exercise): Denekten 12 basit nesnenin çizimi istenmektedir.

b- Kağıt Üzerine Şekiller Çizme Alıştırmaları (Doodle Exercise): Basit geometrik formlardan soyut kompozisyonlar yaratma.

c- Hayal Gücü (Imagery): Verilmiş çizgi kuruluşlarını kullanarak kompozisyon yapma.

Örnek test maddesi:

(a)

(b)

(c)

Resim kağıdında yalnızca belli açılarda çizgiler görülmektedir. (a); ki bu çizgilere dayalı olarak kompozisyon yapılacaktır.

İş örnekleme testleri yargıların derecelerine dayanmaktadır. Özel çizimleri, standart setlerle karşılaştırmada "ürün ölçekleri" kullanılmıştır. Deneklerin çizim niteliklerinin "ürün ölçeği" örneklerine yakınlığı ve uygunluğu arttıkça verilen puan yükselir.

Puanlama sistemindeki sübjektiflik açıkça görüldüğü için "İş Örnekleme Tipi" testlerin yüksek güvenilirliğinin olmadığı rapor edilmiştir. Buna karşın eldeki bulgular, İş örnekleme testlerinin kurs başarısını yordamada öğretmenlerin hazırladığı yaratıcı yetenek ölçeklerinden daha iyi iş gördüğünü göstermektedir.

7 Horn, C.C. Horn. *Art Aptitude Inventory: Manual*. Chicago: Stoelting, 1953.

Hangi testin pratikte ne kadar güvenilir ve geçerli olduğu hakkında birçok soru vardır. Ancak gelecekte faktör analizi çalışmaları yapılacak olursa testlerin iş-görülerini ve ölçtükleri boyutlar ve daha iyi nasıl ölçebilecekleri hakkında daha çok bilgi edinilmiş olacaktır.

Hem müzik hem de grafik sanat yetenek testleri güvenilirlik ve geçerlik açısından sınırlıdır ama ilk ve orta dereceli okulların test programlarında, özellikle okul rehberlik hizmetlerinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle geliştirilmeli ve diğer ölçme yol ve araçlarıyla desteklenerek eğitimde kullanılmalıdır.

Ayrıca Grafik Sanat Testlerinin bazıları, örneğin "Meier Sanat Yargılama Testi" yeteneğin yordanmasında çok güçlü görüldüğü için grafik sanatlara ilişkin öğretim alanlarına öğrenci seçiminde uyarlanarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

1. DRAKE, R.M.: *Musical Memory Test*. Manual Bloomington, III: Public School, 1934 (Also distributed by Science Research)
2. GRAVES, M.: *Desing Judgment Tests* Manual, New York: Psychological Corporation, 1948.
3. HORN, C.C.: *Horn Art Aptitude Inventory*. Manual, Chicago: Stoelting, 1953.
4. KWALWASSER, J. and DYKEMA, P.W.: *Kwalwasser-Dykema Music Tests*. Manual of Directions. New York: Carl Fischer, Inc., 1930. (Also distributed by Stoelting)
5. MEIER, N.C.: *The Meier Art Tests*. I. Art Judgment, Manual. Iowa City. Univer. Iowa, Bur. Educ. Res. Service, 1942.
6. WING, H.D.: *Wing Standardized Tests of Musical Intellicence* (Rev. ed.) London: National Foundation for Educational Research in London and Wales, 1960.
7. SEASHORE, C.E., LEWIS, D. and SAETVEIT, S.G.: *Seashore Measures of Talents*. (Rev. ed) New York: Psychological Corporation, 1960.